DISQUISITIO POLITICA

DE

PRUDENTIA PEREGRINANDI

QVAM

DIVINA FAVENTE CLEMENTIA

PRÆSIDE

VIRO AMPLISSIMO CLARISSIMOQVE

HERMANNO CONRINGIO,

Philosophiæ ac Medicinæ Doctore, ac Professore celeberrimo &c.

Dn. Præceptore ac Fautore suo multis nominibus observando

IN ILLUSTRI ACADEMIA JULIA

ad diem x. Octobris Anno M DC LXIII.

Publicè ventilandam proponit

DETHLEFF BROCKDORFF

NOB. HOLS.

HELMÆSTADI,

Typis HENRICI DAVIDIS MULLERI Acad. Typogr.

Anno M DC LXXVII.

DISQUISITIONIS
DE
PRVDENTIA PEREGRINANDI

THESIS I.

MOrtalium actus semper sibi quendam habere finem propositum, ad quem tendunt, & propter quem fiunt, eleganter Prudentiæ Oculus Aristoteles monstrat *lib. 1. Eth. cap. 1.* Quem tamen ut obtineant minus adulti, vix patitur fragile & infirmum hujusmodi ætatum consilium, quod multis captionibus suppositum, *arg. l. 1. ff. de minor.* Neque verò semper adulteriores id possunt, cum in tantâ Prudentiæ nostræ incertitudine propter casuum innumerum numerum nihil certi ferè sperare, aut cupitam ubique rerum gerendarum meram spondere nobis ex asse possimus. At enim quamvis contra benè consulta inexspectatissimus non rarò obveniat eventus, è contrario felix multorum temeritas & beata multorum imprudentia perpetuusque fortunæ famulatus Prudentissimns quoque occulto quodam stupore perfundat, Forstner. *Hyppomen. Polit.*

Polit. 45. tantum tamen abeſt, ut ingenio, Prudentiæ, ac humanis artibus, nihil tribuendum cenſeas, ut abſurdus ſis futurus, ſi ſumpto præpoſterè judicio ab eventu vel minimas etiam hominum ſocietates hâc luce deſtitutas, ne dicam ipſum hominem, ſtare ac ſalvum fore tibi perſuadeas. Indè eſt, quod modo Moralis, modò Oeconomica, modò Politica, modò Militaris, modò alio quo nomine audit, cujus uſus non ſolum inter concives & domi, ſed foris & inter exteros clarus eſt. Prudentia igitur ad omnia humanæ vitæ bona ſeſe extendit, adeoque ad omnem vitam, etiam non civilem.

II.

Et verò cum Amplitudinem ejus vix capiat humanitas, (tota enim à nemine poſſidetur, & ejus partes inter nos minutiſ & perexiguis particulis diſperſæ ſunt ad inſtar ignis illius, quem Prometheus furto abſtulerat, non uni homini conceſſum, ſed per totum orbem diviſum, Jul. Bellus in *Herm: Polit.*) operæ hinc nos facturos pretium confidimus, ſi prius operoſius inveſtigemus, quid & quorum prudentia ſit, quam ut eandem ſtatui peregrè viventium pro inſtitui noſtri ratione unicè adaptemus. *Verè prudens*, inquit Ampliſſ. Dn. Præſes in aureo de Civ. Prud. libello, *is demum eſt, qui norit id, quod homini in vitâ utile eſt & inutile.* Similiter *Prudentia peritia quædam eſt eorum, quæ homini obſunt & conducunt.* Scilicet univerſum mundum agere hiſtrioniam & humanam pellem (ut ajunt) difficilem fuſcamque mercem eſſe, ad oculum oſtendit internecinum illud, quod ubique gentium eſt, bellum inter hæc tria: Juſtum, Utile & Delectabile; quandoquidem non privatim tantum in ſingulis hominum ætatibus, ſed publicè inter

inter Populorum etiam moderatores contentiones propter unum illorum, potissimum propter Utilitatem, suscipiantur, quam Minervam, ceu innuptam, nemo non sibi vult addictam. Hinc sanè prudentis est, nocitura à bonis; bona à noxiis discernere, & quid sibi in vitâ obsit vel conducat, Prudentiæ virgulâ temperare: siquidem juxta Publici dictum, quod cuivis accidere potest, & cuiquam adeoque sibi accidere potest.

III.

Hanc porrò esse vel Universalem vel Singularem rectè sentientium Civilis Philosophiæ doctorum ordo recepit. Nec obstat Nonneminis inusitata doctrina, Prudentiam in solis singularibus occupari. Quamvis enim singularium infinitus sit numerus, attamen in hisce subsistere, nec ex particularibus ducere Universalia, absurdum foret dictu. Prudentiæ quippe species omnes ita cohærent, ut earum præcepta possint ad communes & generales regulas revocari, quarum comprehensio jure merito dicitur Prudentia generalis vel Universalis. Singularis enim illa non est nisi germen Universalioris Politicæ doctrinæ, hæc verò pro radice est omnium illarum numero infinitarum in singularibus hærentium Politicarum. Hinc ergo statim liquet, alteram ex parte distingui ab alterâ. Ex parte inquam: Utpote quum singulis negotiis civilibus consulere non liceat, nisi suffultus sis Prudente aliquo universali pronunciato. Ergo ad consilium singulatim dandum & ab universali prudentiâ accipiendum aliquid est, & simul addendum aliquid de re illâ singulari, quâ de consilium datur. *Ampl. Dn. Præs. dicto lib. d. Civ. prud. 8. & 12.*

IV.

Cæterum quantum utraque ad vitam, præsertim civilem, rectè conformandam conferat, præter alios Piccartus *in Proleg. ad Arist. Polit.* elegantissimè docet. Hoc studioso Politices conducere arbitror, ut diligentissimè præcepta politica primum animo imbibat, quæ majorem illi Syllogismi propositionem, quam vocant, suppeditabunt, hisce præceptis lectionem historiarum adjungat, & studia Apodemica sive peregrinationes, *(de quibus in progressu)* Hæc duo minorem Syllogismi suppeditabunt, h. est discet, quo modo illa Axiomata Politica cum fructu in hac vel illâ rep. usurpata, aut cum maximo damno neglecta fuerint aut alia deterrimâ comparatione ipsis substituta; ex hoc duplici studio, tanquam præmissis Syllogismi, necessariò tandem sequetur prudentia Civilis, tanquam conclusio & fructus horum studiorum, videbitque seu Reipubl. suæ virtutes, & conservare annitetur, seu vitia, & mutare volet atque poterit. Arist. tamen *6. Nicom. cap. 8.* si alterutra abesse debeat, singularium Prudentiam præfert. *Neque est Prudentia Universalium duntaxat, sed oportet & singularia nosse, ut proinde oporteat utramque habere cognitionem vel posteriorem potius.* Paraphrastes Græcus posteriora ita illustrat: *Cum in agendo occupetur Prudentia, utrumque ad esse illi oportet, aut singularia magis.*

V.

Uberius jam nobis investigandum erit, quomodo singularium Prudentia paretur. Fieri id ipsum singularium rerum usu ac collectione, illico apparebit. Unde hæc Prudentia aliàs dicitur experientia. *Experientia enim est cognitio singularium, Ars autem Universalium.* Arist. 1. *Metaph.*

Metaph. cap. 1. Nec tamen quævis Experientia est Prudentia, aut non ex quâvis Experientiâ colligi potest Prudentia singularium. Siquidem de naturâ Experientiæ est rerum etiam theoreticarum habere rationem. *Nascitur ars*, dicit idem ibidem, *quando ex multis Experientiæ notionibus una fit universalis de similibus existimatio. Etenim tenere, quod Galliæ hoc morbo laboranti profuerit, Socratiitem, & eodem modo singulatim pluribus Experientiæ est.*

VI.

Cum verò in illam inquiramus Experientiam, quæ Prudentia quædam sit, vel illius semina habeat, ad duo potissimum in acquirendâ singularium Prudentiâ adminicula nos convertere necessum est: (1) actiones aliorum cognoscendo (2) agendo, si ipse civilia negotia tractes. Prius fit vel lectione historiarum, vel inspiciendo ea, quæ tuâ ætate geruntur. Historiarum enim assiduus lector non potest non variarum rerumpubl. cognitione ac exemplis abundare, quæ plurimum addeliberandum & persuadendum faciunt, praxinque Politicam nimium quantum promovent. Sed cauto sanè hic opus est. Neque enim ficta historia, quamvis elegans idonea est, ut præbeat genuina Prudentiæ Civilis principia; nec minus confusa experimentorum acceptio, ubi ea, quæ per se, ab iis, quæ per accidens aut etiam fortuita sunt, non probè distinguuntur, confundit. Præprimis autem quia quæstiones vitæ Civilis non præsens duntaxat, sed & præteritum vel futurum respiciunt tempus, veteris æquè ac nostri ævi Historicorum, tanquam mortuorum consiliariorum habenda ratio; quandoquidem in futurum probè consulere haut possis, nisi noveris, quâ ratione sive con-

constituta sive corrupta sive correcta antehac fuerint illa, de quibus fortè nunc deliberatur. Optimè in rem præsentem facit illud Ciceronis: *Nescire, quid antequam natus sis, acciderit, id est semper esse puerum.*

VII.

Verum enimvero cum valdè generosi sit animi sui temporis historiam scribere, ejusque copia propter veritatis periculum non semper habeatur, perquam oportunum foro existimamus, si connexo & lectionis & inspectionis studio ad uberiorem rerum Civilium comparandam peritiam adjungamus ocularem moratiorum gentium inspectionem, quam peregrinationem dixeris. His enim bigis vehitur ferè omnis Prudentia, quæ nisi concinnè & amicè copulentur, serius Civilem studiosi ad optatam metam pervenient. Est certè aliquid, idque non vulgare, ex aliorum relatu rerumpubl. quarumvis instituta, mores, disciplinam & actus nosse: sed proprio usu ac experimento, atque adeò suo oculo, publicam omnem rem ac privatam perlustrasse, hoc utique magis est. Et verò, si dicendum, quod res est, longè difficilè, quandoque vix possibile, ex solo historiarum scrutinio, quid cuique reipubl. statui utile, quid noxium observare, & quævis observatu digna justâ attentione prosequi: nisi remotis valvis ipsimet intueamur, quo pacto altera pars hominum vivat, gubernetur, aut quid utrobique agatur.

IIX.

Quod reliquum est, Singularis prudentiæ est adminiculum, si ipse negotiis Civilibus jam præesse cæperis: locu-

locupletisſimam ſanè ita rerum ſingularium ſuppellectilem tibi comparabis. Etenim verſari circa actus Civiles, & quinam illorum vel exercendi vel permittendi vel omittendi ſint, exactè diſcriminare, ſolidiorem jam requirit operam ac Prudentiam. Cæterum ſicut theoriam meritisſimò excipit praxis: ita nec cui commisſum jam civile regimen, ſed cui idoneè fuerit aliquando committendum, aditum impræſentiarum aperimus: hac quidem ratione, ut lectione hiſtoriarum ſuo reiictâ loco, uſum ſaltem circa actus Civiles ſingulares ex Peregrinatione pro ingenii modulo depromere hac vice animus ſit. Jacta eſt alea!

IX.

Peregrinatio (quæ Latinis quaſi peragratio vel peragrinatio dicta videtur, quod alieni agri permerentur, aliis à pergendo, aut progrediendo) an, & à quibus, & quo tempore, ſit inſtituenda, à multis Prudentiæ Peregrinatoriæ magiſtris jam olim magno conatu diſceptatum fuit. Nos nec Lycurgi moramur ſanctionem, quâ cives ſuos vagari prohibuit non modò, verum etiam advenas in urbem irrepentes abegit, illos, ne diverſos inveherent mores, hos, ne alicujus noxæ doctores forent. Nec tanti nobis eſt Platonis authoritas, ut præter quinquagenarios depontanos inter alienigenas verſari neminem patiamur, quandoquidem omnis ferè ætas ſuo quodam modo idonea eſt ad mercandas ſcientiæ ac Prudentiæ opes. Nec certè iis ſcribimus, qui mercaturæ gratiâ, ut pauperiem fugiant, terras & maria percurrunt, nec iis, quos quæſtus bellicus huc illuc per tot orbis trahit angulos, nec quos voluptas, aut Legationis vinculum, multò minus quos exilii pæna apud exteros detinet. Præ-

primis verò horum favemus conatui, qui ex institutis moribusque gentium Prudentiam peregrinando civilem adipiſci, eâque penitus imbuti reduces patriam vel alias reſpubl. exornare allaborant. Proinde *Prudentiam peregrinandi* ſic deſcribimus, *quod ſit Peritia cultiores populos inviſendi, civilis prudentiæ comparandæ gratia, unde reipubl. patriæ vel alienæ adeoque nobismetipſis emolumento eſſe poſſimus.*

X.

Ne verò Peregrinus noſter ex nido velut implumis intempeſtivè evolet, parum per eum ſubſiſtere hîc in limine volumus. Serius Phryges ſapuiſſe dicitur. Ruditas primum exuenda animusque imbuendus virtutibus ac bonis moribus, ne vitiis exterorum capiatur. Unaquæque enim gens peculiaribus ſuis urgetur vitiis, ac inſtar leproſi non ſolum tactu nocet, ſed propinquitate etiam & aſpectu. Cum autem (teſte Ariſtoteles *de arte Poet.*) homines à brutis differant in hoc, quod aptiſſimi ad imitationem ſint, vix ac ne vix à ſe impetrabit Peregrinaturus, morum virtutumque deſtitutus præſidio, ut non ex triplici amicitiæ objecto magis illud, quod jucundum eſt, quam quod honeſtum aut utile ſimilesque amicos ſequatur, ac proinde ut Peregrinatione proficiat, tantum abeſt, ut etiam longè deterior, creſcente apud exteros facinorum licentiâ, revertatur. Quocirca ante omnia animum Ethicis pariter ac Dianoëticis virtutibus, quoad ejus fieri poteſt, inſtructum prærequirimus, quorum beneficio Peregrinus, ubicunque locorum commoretur, vitioſam malignorum contagionem prudenter evitare poterit.

XI. Tum

XI.

Tum porrò aliqua in anteceſſum ei præmittenda venit Univerſalium Prudentia ſive Scientia Politica ex doctrinâ. Hæc enim duplex eſt, alia rudior, alia omni ex parte accurata. Sed ſufficere arbitramur univerſalem aliquam & communem Politices doctrinam, quamvis rudiorem: ſub quâ ſingularium comprehenſio poſtmodum ei non ſit difficilis. Quod tamen cum grano ſalis accipiendum exiſtimes: multis ſiquidem haut eſt propoſitum univerſam aliquam rempubl. ſingularem curare, ſed ejus duntaxat partem aliquam. Hiſce igitur videtur ſufficere, ſaltim illam Philoſophiæ Civilis partem addiſcere, quæ parti iſti reipubl. reſpondet. Alia verò ratio eſt eorum, qui architectos quaſi velint agere alicujus civitatis integræ & curare ſummam ipſammet rerum, vel Regni ſcilicet alicujus vel Ariſtocratiæ vel Tyrannidis vel Democratiæ aut Oligarchiæ. Hiſce profecto doctrina omnis de Ariſtocratiâ vel Regno vel Tyrannide vel Democratiâ vel Oligarchiâ, accurata tenenda eſt. Prout latè diſſerit Ampliſſ. Dn. Præſes *Cap. 13. Civilis Prud.*

XIII.

Quandoquidem verò nulli rei quisquam benè præerit, nec equis quidem aut canibus, ne dicam tantæ hominum univerſitati benè imperabit, niſi iſtis rebus delectetur, easque amore complectatur, quarum curam deinceps habere debet, non inconveniens fore dixeris, Peregrè abeunti Patriæ ſuæ, aut certè illius cumprimis reip, cui ſtudet aliquando inſervire, amorem inculcare, ne nimis exoticis rebus pretium ſtatuat. Namque propter rē duntaxat privatas exteras inſpicere regiones, planè non eſt tanti laboris ſufficiens præmium; ſed rem non minus publicam

quàm privatam tueri, juvare, exornare, id demum ſummæ pietatis & ſapientiæ opus eſſe videtur, id Patriam verè eſt amare, id Patriam colere. Julius Bellus *in Herm. Polit. p. 89.* Ariſtotelem *lib. 5. Polit. cap. 9.* tanti facere videmus amorem ac benevolentiam in præſentem reip. ſtatum, ut ei inter generalia conſervandarum rerump. remedia primas adjudicet. Nec abludere à vero eum liquet: quippe amare aliena aut planè diverſa à rep. noſtrâ, aut quæ aliquando officere poſſint curationi reip. hoc demum eſt velle nocere aut prorſus everſere; id quod neque difficile ei factu fuerit, ubi acceſſerit ad magiſtratus munia maximâ armatus potentiâ.

XIII.

Hanc Univerſalis Prudentiæ aliqualem notitiam exactior quædam excipit, quâ non ſuppoſitâ, quidquid ſuperſtruxeris ſuapte ſponte corruet, ibique inſtar exoculati Cyclopis huc illuc fluctuandum erit. Etſi ſcopus omni quidem Civitati ſit propoſitus vita beata, circa tamen eandem cum rarò jucundi, rarius honeſti, crebrius ejus, quod utile eſt, habeatur ratio, pro inſtitutis hominum multis variatur modis. Vel enim felicitas illa ex æquo omnibus civitatis partibus quæritur, vel non ex æquo, ita ut dominantium utilitas per ſe, Parentium tantùm ex accidente pro fine ſit. Tum verò circa rem infinita oritur contentio: Alii apparenter duntaxat ſuæ conſulunt reip. felicitatem ejus aut in potentiâ amplâ & imperio vicinorum, aut in divitiis, aut voluptatibus collocando. Rectius alii virtutis omnigenæ exercitium cum rerum ſufficientiâ conjugunt ſive conjungendum ſibi ex uſu fore credunt. Exactè ergo convenit noſſe ſcopum reip.

cui

cui animum addixisti: quorum præcipuè quæratur salus & quâ in re, ut quicquid hujus rei apud exteros didiceris, ei prudenter postea possis accommodare.

XIV.

Dicas non malè quidem adiri cultiores gentes, imbutum ita virtutum ac morum decore, ut liber sis à contagione, instructum Universalium non contemnandâ Prudentiâ, quo singularia aptè ad suos conferri possint loculos, tùm etiam amantem esse patriæ suæ, ne cupido rerum exterarum te capiat decipiatque, & denique exactam haberi reip. suæ notitiam, quo haurienda apud exteros prudenter aliquando applicentur. Feliciter inquias hæc aliò importari: at verò quibus artibus jam peregrinans voti sui fiat compos & cultior tandè recedat, nondum liquere. Vestigiis igitur Aristot. *Eth. l. 2 cap. 4.* virtutem omnem tribus constare præceptis asserentis, inhærendum suademus ei; & quidem (1) ut agens sciat, quid agat (2) ut, quod agit, propter illud ipsum, non propter aliud, agat (3) ut firmo hæc & constante judicio agat perficiatque. Peregrinatorem oportet esse curiosum interrogatorem, omnium horarum hominem, ad instar gladii Delphici utrinque secantis. Pallium enim barbasque vidisse tantum abest, ut aliquando profuturum reip. apud animum quis inducat, ut ejusmodi circum forancum potius

Bœotum crasso jurares aëre natum.

Ingeniosus proinde ac amænus interrogator ex indoctorum non minus quàm doctorum responsionibus veritatem elicere allaboret. Nec est, quod ipsum deterreat Ciceronis effatum: *Peregrinum in alienâ rep. non esse debere curiosum*, cum ipse interrogationes non nisi importu-

nas, quæ cum tœdio & cum offenſione hominum ſive cum explorandi ſuſpicione & maximè quæ cum periculo aliquo, ac nullo ſuo commodo conjunctæ ſunt, vetitas eſſe voluerit. Dupliciter enim curioſi exiſtimus, vel cum vulgo, quibusvis hominum negotiis nos ingerendo & ſcrutando aliena vitia, quod certè aliis non poteſt non eſſe exoſum: vel cum virtutis honeſtatisque amantibus in ſtatum & reip. arcana inveſtigando. Id quod non minus proficuum, quàm maximè Peregrinanti commendandum cenſemus. Ut ſcil. omnia, quæ ex uſu fore putat, ſuæ aliquando reip. curiosè ſed admodum cautè & circumſpecto judicio, obſervatis probè locis tempore, ac perſonis, ſcrutetur ac obſervet.

XV.

Conſequens eſt iis, quæ generaliter Peregrinaturo præmittenda neceſſe duximus, in ſpecie nunc adnectere ipſam rerump. inſpectionem. Quemadmodum autem reſpublica eſt quodammodo ordo imperantium ac parentium: Sic pro amborum diverſitate diverſa ea eſt; præcipuè verò modus regiminis pro naturâ, moribus, ac ingenio populi, cui imperandum erit, introducitur, & niſi ita introducatur (ut ſi extra Aſiam deſpoticè quis imperet) citò deficit, atque adeò Majeſtas reſidet in ſimplicibus quidem rerumpublicarum formis, ſive penes unum, ſive penes paucos ſive penes multos. Quas formas ita deſcribit Seneca: *Interdum populus eſt, quem timere debeamus, interdum, ſi eâ civitatis diſciplina eſt, ut plurima per Senatum tranſigantur, gratioſi in eâ timentur viri, interdum ſinguli, quibus poteſtas populi & in populum data eſt.* Bono ergo judicio Peregrinans noſter primario inſpiciat

ſpiciat ſtatum reip. an ille rectus ſit ſive aberrans, mixtus vel non, & quali mixturâ gaudeat: quod ipſum intuenti obvium erit, ſi modò attenderit ad Majeſtatem cujuslibet ſtatus, & quibus jura competant Majeſtatis; ſcil. cujus ſit ferendarum & abrogandarum legum poteſtas, poteſtas belli ac pacis, poteſtas omnium fœderum, poteſtas circa religionem, poteſtas conſtituendorum majorum magiſtratuum, poteſtas vectigalium ac tributorum indicendorum, poteſtas recipiendi extremum provocationem, poteſtas circa rem monetariam, poteſtas circa vitam ac necem omnium civium, & denique poteſtas circa judiciorum ordinationem. Ariſt. *6. Eth. cap. 8. & 4. Polit. cap. 14.* tres facit reip. partes: Prima Remp. conſtituit ſub magiſtratus nomine, quod tamen ſummæ poteſtati propriè, dependenter inferioribus competit. Altera deliberat de rebus pertinentibus ad dignitatem & incrementum reip. & vocatur conſultatrix ſive ſenatoria; Tertia judiciaria ſive forenſis judiciorum ſibi ſuſcipit rationem. Hiſce partibns majeſtatis eſſentialibus ſi particula ſaltem dematur, integra & ſimplex majeſtas non amplius eſt, ac proinde mixta apparebit reſp. *Illud vero haut inficiamur*, inquit Plurimum Reverendus Dn. Cellarius *in Polit. p. 187. exercitium unius ſive plurium ſive omnium etiam majeſtatis jurium alicui delegari ab aliquo poſſe, ita ut per hoc delegantis majeſtati nihil planè decedat. Sed hoc non eſt propriè jus majeſtatis alicui communicare, ut quod nihil ſit aliud, quàm aliquem in ſumma Poteſtatis conſortium admittere.*

XVI.

Quamvis verò inter ſtatus Europæ vix purè ſimplicem

plicem sed à potiori denominatum reperias, mixtas autem resp. in perpetuo versari motu, modo prævalente ex.gr. rege modò populo inferiori jam sedente parte hominibus superiori asellis (prout horum vel major vel minor est authoritas) hinc per opportunum erit peregrinanti accuratius inquirere in minutissimas etiam potestates, si fortean quid Oligarchicum, quid Democraticum appareat: quæ tamen instituta, si lateant, ipsum non statim regimen vitiant. Aliud enim est institutum Democraticum, aliud verò status Democraticus. Namq; ubi status est Democraticus, ibi ut instituta omni ex parte eadem obtineant necesse omninò est, non vice versâ. Imo verò instituta & leges ipsæ longè se aliter habere interdum solent, quàm ipsa administratio: ita ut ad regiminis alicujus cognitionem non sufficiat scire tantùm leges ac instituta reip. verum & quàm maximè ejus administrationem. Et vel hinc è re peregrinantium esse in investigatione status, ad ejus potissimum astministrationem attendere, nec tamen leges in totum negligere, uti Ampl. Dn. Præsidem sæpius in privatis de Rebusp. totius Orbis prælectionibus differentem audivimus. Nec est, quod quis in sanctionem legum nos invehere existimet, quando eas non rarò fallere statumque mentiri asseramus. Sunt enim vinculum reip. & decreta de justis actionibus ad ordinem egregium civitatis. Piccartus *p. 57.* Instar omnium nobis sit populus Romanus, qui ad tollendas seditiones, quibus frequenter agitabatur, nullum remedium censuit opportunius, quàm si tres legati ad Solonis leges fidissimè describendas Athenas mitterentur. Verum enim verò *non latere nos debet*, ait Arist. *4. Polit. 5. quod multis locis accidit, Remp. quæ secundum leges non est Democratica, Democraticè tamen admini-*

administrari. Similiter & rursus apud alios contingit Reimp. secundum leges esse Democraticam, Oligarchico tamen more magis gubernari. Elegantissimè igitur Ampl. Dn. Præs. in Civili suâ Prudentiâ, *Ex legibus quidem discere est, quemadmodum in quammultis habere sese debeat Resp, non autem quemadmodum sese habeat, cum sape numero leges minimè observentur, & ipsamet secundum leges Regiminis forma longè aliena sit ab eâ, qua reapse obtinet; Cum cumprimis observare est circa tempora magnarum in Rep. mutationum, dolo mutantium manentibus quidem in specie legibus & vocabulis priscis, re tamen ipsâ prorsus inversâ* Id quod de Augusto & Tiberio, ut alios taceam, Tacitus inter alia dominationis arcana non tacuit. Rectius verò sese habebunt resp. quibus inest concinna & legum & administrationis harmonia. Cum enim leges rebusp. debeant accommodari, accommodatas ut retineat sine fuco summa majestas, nisi evidentissima necessitas aliter suadeat, evidentissimi juris est. *Nihil ad Imperium stabiliendum vim habet majorem* (verba sunt Clarissimi Forstneri *in hypomn. Polit. ss.*) *quàm si vetustam omnibus in novo Regno faciem Princeps relinquat, veteres servet leges & magistratus & officiarios, nec privilegiorum immunitatumque ullam tentat vel abrogationem vel imminutionem. At vero contra Princeps nunquam impunè de violatione veterum consuetudinum atq; libertatum cogitabit.* Et in præced. Hyp. Idem: *Inde murmura, querela, & ad privilegia atq; immunitates provocatio, denicq;, ubi non subvenitur, remedium ex bello.*

p. 103. pr.

p. 183. f.

XVII.

Certè vel ex his manifestum est, observatis legibus, institutis ac consuetudinibus, quibus exteri utuntur, ni-

mium quantum proficere Peregrinum. Possent singula equidem extendi, ut in molem facilè crescceret disquisitio nostra: verum non tabulam sed lineam & in sciagraphiâ artem parandæ prudentiæ singularis digito qs. ostendimus. Vid. Grot. *d. l. B. & P. lib. 1. cap. 3. num. 4. & seqq.* Jam ad mores imperantium ac parentium. Diximus thesi 13. scopum ac formam regiminis esse multiplicem, nec semper quæri à populorum moderatoribus verum felicitatis finem, licet se eundem omninò præseferre per simulandi ac dissimulandi artes videri velint. Nec tamen ejus rei quicquam fugere indagatorem nostrum decet. Generaliter, quod inter privatos obtinet, hic observandum initio suademus: *Cum non omnes homines sapientes sint, sed plures impetu abripiantur: eum qui de alienis consiliis conjicere vult, nisi falli velit, non tàm quid sapientem facturum verisimile sit, quàm quo ingenio sit consilium capiens, considerare oportet.* Guicciard. 7. Nimirum rectius in imperantibus, ut mirificis rerum gerendarum Architectis respicitur ad id, quod facere solent, quàm quod facere videntur. Per obliquum enim euntes longè sibi alium finem proposuisse ex anteactis constabit, quàm quo collimasse visi sunt. Et verò sicuti impossibile est in rep. omnia per unum agi: ita actiones primariorum ministrorum non possunt non esse nobis pro speculâ. Namque hos secundum suas dotes aut qualitates corporis & animi, idque ratione virtutum cum moralium tùm intellectualium, à superioribus electos ad unam properare metam usus docet, adeoque, cum primi moventis sint instrumenta, ex effectu de efficientis intentione ejusque morum qualitatibus eò exactius formari judicium poterit. Unde pernitiosior illorum est error, qui in eligendis ministris magis gratiam quàm virtutem

tutem & meritum ſpectant. Joh. Bapt. *d. vitâ Coſmi.* Notari hoc nomine à ſcriptoribus Ludovicum XI. Galliæ Regem aſſerit Bodinus *6. de Rep.* quod ſartorem pro feciali, ronſorem pro Legato, Medicum pro Cancellario haberet. Verum enim verò temperanda eſt illa circa miniſtros curioſitas, quin potius ad imperantium virtutes & mores externos, quos prudentiores ad conciliandam authoritatem & reverentiam requirunt, recurrendum. Scilicet de Principibus, ut ille ait, omnia noſſe juvat: quæ ſit in pernoſcendis civium ingeniis ſagacitas, quæ prudentia in legibus ad mores populi ferendis, paritia bellicarum artium, pacis tuendæ ſolertia, dexteritas obſecundandi temporibus, maturitas in deliberando, celeritas in exequendo, conſtantia in agendo, in promiſſis veritas, in cæptis magnus animus, in factis inconcuſſum animi robur, in divinis exacta ſacrorum & religionis cura, denique in univerſæ vitæ curſu morum æqualitas & conſtantia. Hæ virtutes ſunt magnitudines Regiæ, hæ populos veneratione implent; hæ Principem tutum ſanctumque præſtant. Forſtn. *Hyp. Polit. 11.* E diverſo ſi licere ſibi omnia ſuperiores exiſtiment, ſi litis inter cives ſerant & foveant, peregrinis plus quàm ſubditis indulgeant, nobiles ac ſapientes è medio tollant, ſi bella nutriant, ut ſubditorum vires enerventur, ſi ſacra omnia ac profana turpiter miſceant, hoc verò Tyrannidem jam ſapit, cui an & quo pacto occurri liceat, non eſt hujus loci indagare. Id ſaltim addimus: à corruptis & Tyrannicis Principum moribus ad Optimates ſive Populum transferri imperium ſolere, & viciſſim optimatum ambitionem, aut furioſam populi licentiam & indè orientem ſeditionum frequentiam uni tradere remp. In univerſum adhibuiſſe proderit cautionem, quam

ſuppeditat le Conſeiller d' Eſtat; *Ne faut croire trop facilement, ce que les Princes diſent, & dont ils font apparence, mais conſiderer, ce que reſonablement ſelon leurs intereſts, leur humeur, & les affaires du temps, ils peuvent deſirer, & ne s' arretter à l' allianee, amitié, ou parenté; parceque leur intereſt leur fait oublier tout cela, & à aucuns leur foy, s' ils ont quelque coleur pour la rompre.* Populi verò mores inſpicientem latere neutiquam poteſt, eosdem itidem mutari pro ratione corporis, animi, ac fortunæ. Prout enim populus à cœli clementiâ ſive inclementiâ eſt robuſtus aut imbecillis, ſanus aut multis obnoxius morbis: ita diſſimilem morum diverſitatem induit, & virtutibus vitiisque eſt propinquior, cumprimis animi bonis benè ſive malè faventibus. Obtuſum ſæpè videas, ſæpè acutum, ferocem, quandoque meticuloſum, non rarò in aſtutiam propenſum, adeò ut quales eæ gentes ſunt, talem vel corpore magis, quàm ingenio, aut ingenio magis quàm lacertis validum, & ſtupore quodam oppreſſum magis quàm alacritate mentis excitatum comperias populum. Inſulanos ferunt ob aſſidua cum peregrinis commercia collidos, doloſos & mutabiles; contra ſimpliciores mediterranea colere loca. Ex quo dijudicatu erit facillimum populos cæteris ingenio præſtantes rerum novandarum perpetuâ cupiditate ferri, ideoque propter partium ſtudia crebrioribus rerumpub. converſionibus ſubjici.

XIIX.

Scrutanda porrò venit Potentia Reip. Exteræ ex divitiis, ex numero ſubditorum, militum, claſſis, ex armorum peritiâ, ex nativâ generoſitate, ex rebus geſtis, fœderibus &c. Divitias conſiſtere in bonis fortunæ, quæ & ſubterranea & terræ ſuperficies congerunt, pa-

lam

lam eſt. Quæcunque ergo regio hiſce minùs vel magis abundat, eò magis vel minus ſibi ſufficit. Neceſſe ſiquidem eſt tantum habere ad minimum proventuum, ne populo ad victum & amictum deeſſe videatur. Quandoquidem verò imperii gratia jus violandum eſſe jam ferè ab omnibus credatur, in tantum ut vel nos illatas injurias ulturi aut repetituri res noſtras, bellum aliis decernere coganur, vel nobis decretum propulſare (*judicia enim adverſus eos vigent, qui invalidiores ſe ſentiunt, in eos, qui pares ſe faciunt aut putant, bella ſumuntur.* Grot. in Proleg. de J. B. & P.) qui quæſo fieri poterit tantæ molis ſuſcipere rem ſine ingenti pecuniæ vi? Proinde Peregrinantem noſtrum inter prima inquirere volumus, quemadmodum ſeſe habeat Ærarium, an locuples ſit vel exhauſtum, an verò planè nullum. Nos certè tanti facimus rectam circa Ærarium curam, ut abſque eo publicam rem ſtare ac ſalvam non credamus. *Pecunia* inquit Jul. Bellus in Herm. Polit. *eſt indigentiæ menſura, inſtrumentum inſtrumentorum, quam qui negligit negligitur, qui prodigit elleboro purgandus eſt.* Ærarium Romanis antiquis dicebatur ſanctius & prorſus intactum, unde pecuniam depromi non liceret, niſi extremâ exigente neceſsitate. Nos verò qui in fæce Romuli verſari credimur, Principum potius noſtrorum exarmari potentiam atque rem Turcicam augeri ſtudemus, quam ut habitâ ratione Ærarii in commune conſulentes adverſus belluam illam validiſsimam eamus. Non poſſumus, quin hic inſeramus quæ diſſerit Forſtn. Hyp. pol. 97. *Cum jam ad Portas eſt Hannibal, dum monentur Principes & Civitates, dum delecti vocantur, dum tributa orantur, aliquot menſium labor eſt. Et*

religiosum tamen hunc ordinem sæpe non exspectant negotia, effluitq; inter moras rei gerendæ occasio, aut ingruit malum, quod præsentibus poterat rependi stipendiis. Bella non auro minus quàm ferro geri solent. Quia autem citius sæpè hostis adest, quam Proceres Imperii conveniant, desunt plerumque publicæ opes, quibus alatur exercitus & ex vicinis gentibus auxilia contrahantur.

XIX.

Deinde potentem dixeris rempub. quæ abundat subditis. Positâ enim felicitate in potentiâ ac lato dominio numerum Populi maximum fore proficuum arbitrantur, tùm ad vim externam & hostium insultus depellendos, tùm ad imperii fines dilatandos. Inde apparet multum interesse, an populus sit numero magnus, an vero exiguus. Nec enim cum manipulo hominum res magnæ expediuntur: E contrario numerosos posse in aciem deducere exercitus, istud demum terribilem ac formabilem reddit rempubl. & Ærarium, supra quod dici potest, locuples. Verum tamen mediocritatem plerumque optimam æstimari, exemplo suo nos docent, Roma, Corinthus, Carthago. Populosissimæ siquidem civitates, nimis magnis sæpe vitiis, libidinibus ac seditionibus, ad interitum ipsius corporis usque scatent: ut certè, quod de Portugalliâ quondam dixit Ampl. Dn. Præses, non sit prudentis, prolatis imperii limitibus, formidabilem esse in dissitis regionibus, domi verò formidare ac sibi metuere. Cæterum cum bellandi facultatem radicaliter sibi Majestas civilis retineat, belliq́ue negotium tanti sit momenti, ut hinc, si usquam, de amplitudine ac potentiâ reipubl. facilè quis conjiciat; non incommodè feciſſe videbitur

Pere-

Peregrinans, si cujuslibet Status rem militarem tàm terrestrem quàm nauticam accuratiori mentis indagine pervolvat. Majestas militem suum vel legit vel conducit vel in subsidium ab aliis accipit. Diversitas autem regiminis facit, quo minus vel lecto vel conducto vel socio tutissimè ac felicissimè utatur. Romanam rempubl. & lectus & mercenarius & socius miles ad tantum evexerat potentiæ fastigium, ut, quidquid reliquum fuit, singulis momentis sibi subeundum existimaret. At verò ille ipse miles eandem tantoperè depressit, ut præter glorioſum nomen, ac insigne Aquilæ bicipitis vix quicquam superſit. Quoties enim domesticum militem in propria sæviisse viscera legimus? conductitium tyrannidis exstitisse instrumentum? Socios conversis armis ita rempubl. afflixisse, ut ea bella omnium periculosissima ipsi professi sint Romani. Proinde pro diversitate status hunc vel illum adhibere, ac inter se invicem commiscere expedit. Ex propriâ gente exercitus collecti Monarchiæ Politiæ ac Ochlocratiæ felicitatem conservant: Tyrannidis verò Aristocratiæ atque Oligarchiæ regimen ferè invertunt. Conducti ac Auxiliares sæpe prosunt, non rarò officiunt. Præterquam enim quod ad imperii fines proferendos maximum ferre possint momentum, usus tamen rerum quotidianus abundè testatur, vix tutum in iisdem reponi præsidium, nisi pro mixtione reipubl. à Summâ Potestate ita misceantur, ut horum perfidia non sit pertimescenda. Quemadmodum enim in cujus manu sunt arma, in ejus arbitrio est respubl. vel actu vel potentia, ita etiam hanc potestatem non potest non concomitari voluntas. Qui ergo vult, & potest, ille agit. Insuper cum militiæ numerus tantus

plerum-

plerumque in Provinciis adhibeatur, qui hostem in agros nostros de improviso ingredientem arcere, & qui pro facultatibus cujuslibet Statûs in præsidio conservari queat: rectè judicabis rempubl. vel potentem vel impotentem, cui numerus militum & equestrium & pedestrium, horumque vel nauticorum vel terrestrium, sit æquus vel non. Cumprimis accedere debet armorum exercitium, & pacis etiam tempore exacta disciplina, ut, si bellum ingruat, non minus obedientes, quàm promti semper ad manum sint milites, nec hostis temerè metuatur. Hisce siquidem copiis necessitate dictitante facilè majores adjungantur: & ex collocatione tyronum ac veteranorum exercitus ad subeunda prælia non contemnendus constituitur.

XX.

At verò periculosum valdè quis asserat imperare Populo potenti ac bellicoso, cui potiùs armorum usus interdicendus, quàm per insaniam committendus est: petitis ab omni ævo exemplis, quæ prohibitâ armorum tractatione antiquam populi ferociam non rarò fractam ac otiô emollitam testantur, eò quòd parum tutum in armato erat præsidium. Verum quamvis plebem ad omne momentum non esse armandam concedamus, peritiam tamen tractandorum armorum in Cive improbare non possumus: eamque magis sive minus accuratam, quò magis vel minus finitimorum metuenda est perfidia. Hungaros quis quæso sanæ mentis ab armorum equorumque revocaret exercitio, nisi totam unà gentem quis derelictam perditamque velis? Rectè de illis scriptor quidam Gallicus: *Ils sont presque tousjours à cheval & aux mains avec eux, & la calamité sert d' aliment de leur vertu.* Res enim adversæ animos ad virtutem erigunt, res vero secundæ

cundæ & diuturna pax eos emolliunt. Quare non paucas gentes erectiori animo, fortes, bellicosas & nativam quandam spirare generositatem comperiet observator Peregrinans: imo verò, quod mireris, majorum suorum rebus gestis ita tumidos ac ferocientes, ut non opus sit calcaria iis subdere ad res magnas moliendas. Tandem manifesto est indicio, remp. pollere potentiâ, quæ factâ cum exteris societate Status sui conservationi sive ampliationi incumbit. Etenim (teste Grot. I. B. & P.) *nulla est tam valida Civitas, quæ non aliquando aliorum extra se ope indigere possit, sive ad commercia sive etiam ad arcendas multarum externarum gentium junctas in se vires: unde etiam à potentissimis Populis & Regibus fœdera appeti videmus.* Idem innuit Ampl. Dn. Præses in Civ. sua Prud. cap. 12. *Civitas & resp. quæque sive indiget, aut favore, aut auxiliis, aut bonis nonnullis alterius reip. sive habet quod ab illâ sibi metuat; sive denique potest aliquid rerum suarum emolumentum inde expectare.* Fœdera ergo pangi liquet, tùm ad facilitandum aliquot bonum, reip. nostræ non inutile, tùm faciendo æqualem potentiorem Potentiam, ne nimium accrescentes nobis sint formidabiles. Nam etsi in universum resp. sui defensionem unicè quærere videatur, tamen pro diminuendâ aliorum potentiâ præter ordinarios articulos secreta adhuc pacta latere, Experientia luculentissimus testis est. Sicuti autem fœdus cum eo, qui armis, pecuniâ aut re familiari minus valet, initum, parum sive nihil prodest; sic quod cum potentiâ superioribus pangunt inferiores, ad leoninæ plerumque societatis legem dividit dictoriæ fructum. Quæ singula si Peregrinus rectè ad animum revocaverit, non ampliùs po-

terit cæcutire, an hæc vel illa Provincia sit potens sive non, sive ad minimum sibi sufficiens.

XXI.

Esto igitur jam extra controversiam Peregrinantis officium, callere ad unguem, quid populi alicujus valeant humeri, quid ferre recusent. Deesse tamen non pauca videbuntur, nisi mentem intenderis ad vicinorum facultates horumque erga nostrum statum vel bene-vel male-volentiam, quæ propter causæ, ut JCti loquuntur, continentiam addere necessum erit. Et verò cum rebus humanis ita est comparatum, ut omnia contrariis moribus volvantur. Pugnant elementa, confligunt venti, ipse homo, animal alias naturâ sociale, imò totæ gentes nullis sæpe rationibus permotæ societatem aliarum gentium fastidiunt, & internecino se invicem odio prosequuntur. Talis antipathia, præsertim cum vicinis, & ingeniorum contrarietas perpetuus est litis fomes. Verum non hic est animus notare affectum istum naturalem, cujus rationem vix ullus dabit: sed non omninò præterire, quos invidia stimulat & fertilior in alieno agro seges, aut quos ex ipsâ ratione status, ut vocant, fluere dicas. Subinde igitur, ubicunque locorum moretur, connotabit Peregrinans, quomodo affecti sint erga vicinos & disitos populos aut resp. alias. Pro cynosurâ sint Capitulationes, quarum observantiam in tantum sibi habent commendatam populorum gubernatores, in quantum pacis volunt esse observatores. Namque quibus curæ est pacis negotium cum finitimis conservare integrum, illi certè tantam pactorum habent rationem, ut, si vel gry quidem fuerit mutatum, aut leviter iisdem contraventum, omnibus viribus reparare stude-

ſtudeant. Sæpe videas, cumprimis non ſatis firmo pede rebus ſtantibus, militem mitti ſubſidiarium, vel aliud quidquam etiam non rogantibus offerri: ut ſaltem conteſtentur, quantoperè faveant noſtris commodis, revera quantoperè declinent præpoſteram de ſe ſuſpicionem. Et quamvis injuriarum illatio plus offendere, quàm beneficium exhilarare ſoleat: contingit tamen & hic locorum, ut vitandi majoris mali gratia neſcio quas injurias interdum perferat reſp. aut ſi omnem exceſſerint eæ rationem, delatâ culpâ in miniſtrorum imprudentiam, ſartam nihilominus tectamque retinere allaboret amicitiam. Usque adeò verum eſt, quod dicitur in proverbio: *Imperare neſcit, qui diſſimulare neſcit.* Neque enim non accidere poteſt, & certè ſolet, ut inferenti interdum magis ſit acerba injuriarum reminiſcentia, quàm cui infertur. Teneri quippe regentium animi facilè læduntur: & temeritas denudata extrema ſubire non erubeſcit. Verum nec diffitemur à minus potentioribus ſæpe non leve imminere periculum; ſi nimirum temeritate noſtrâ omnem ipſis præſcindamus de nobis benè ſentiendi opinionem: ita ut redacti ad ultima principium ſpei ex deſperatione capere, ac prius ſumma imis miſcere, quam multi perire malint. In communi omnium diſcordiarum matrem ſalutamus æmulationem, quâ populus populum non patitur creſcere vel certè ejus incrementum limis obſervat oculis. Veretur enim ſibi eventurum, quòd aliis evenit, cum vicinorum potentia vix tuto quenquam quieſcere permittat. Hæc diffidentia, hoc æmulandi cacoethes Principum multorum vires in tantum fregit, ut æquius ſecum agi cenſuerint immaniſſimo Chriſtianorum hoſti

cedere in victimam, quàm sepositis mutuis lanienis in publicam consultare securitatem.

XXII.

Præterea explorandi veniunt exterarum regionum situs, fluvii, portus, castella, urbes munitæ. Certè à cœli ac aëris qualitate regio præ aliis & salubrior & serenior reperitur, quo magis ventis aërem serenantibus est exposita: tùm verò gentes quædam non virtuti suæ sed felicitati situs debent, quo minus finitimorum fiant servi. Etenim loca in via, sive propter montium celsitudinem, sive fluviorum magnitudinem, aut sylvarum regiditatem, regionem faciunt naturâ munitam adeoque beatam; ubi contra minus benè se habere rem, nemini non compertum est, qui vicinorum incursionibus & fluviorum marisque inundationibus patet. Cæterum etiamsi naturali quandoque Provincia munimento destituatur: attamen artem subire vicem naturæ, ut vel eandem æquet vel superet, cognoscet Peregrinator. Hinc è re ipsius futurum confidimus, ex Matheſi eas petere disciplinas, quæ artem tradunt muniendorum castellorum ac urbium; utpote quum ad tantum illa creverit fastigium, ut loca quædam naturali non planè carentia præsidio, invictissima ferè reddiderit, accedente præsertim sufficienti defensorum numero & munitionum apparatu. Sanè non nisi cum ratione insanire, ac ipsi propemodum experientiæ reclamare potest, quisquis solo confisus hominum numero hostibus regionem undiquaque patulam conservare existimat. Quàm dubius sit belli eventus, & quomodo vel unicum infeliciter commissum prælium totam provinciam in irrevocabile discrimen conficiat, Angliam ac Persiam olim

cum

cum ſuo magno malo ſenſiſſe hiſtoriæ tradunt. Nec eſt quod tibi perſuadeas, eam demum regionem fore expugnatu difficillimam, cui contingit habere fortalitiorum ac caſtellorum magnam copiam. Poteſt etiam unicum male proviſum caſtellum nobis inevitabile damnum præbere; & impoſſibile eſt cuique locorum pari ſubveniri poſſe dexteritate. Tantùm igitur muniminis conducit ſtatui, quantum neceſſitas & utilitas poſtulant; ut ſcilicet ab omni invaſione ſecuri, ſi bello petamur, laborantibus huc illuc in ſubſidium facili negotio accedere queamus.

XXIII.

Diximus ſuperius, divitias cujuslibet Status æſtimari bonam partem ex terræ fertilitate ac felicitate: ſub quo terræ nomine culturam agri, ſylvarumque uſurpationem non ſolum, ſed & ê terræ viſceribus eruta metella ac mineralia, lapides comprehendimus. Addunt naturali huic acquirendi modo Civilis Philoſophiæ magiſtri rerum artificioſarum aut mechanicarum ut & commerciorum cum exteris ſtudium. Quo triplici fulcro ſicuti omnis civilis ſocietas nititur: ita ejus notitia non poteſt non indagatorem idoneum reddere ad reipubl. habenas capeſſendas. Igitur attendendum, quæ ratio commerciorum ſit in ſingulis negotiationibus, quæ conditio artium mechanicarum. Et verò Prudentiam ſapit eorum, quorum eſt regimen, omnis generis artificibus mechanicis aliunde evocatis ſuorum defectum ſupplere, inque claſſes diſtributos certis beare immunitatibus, ut privatæ non minus, quàm publicæ rei benè ſit. Etſi enim non omnis ferat omnia tellus, extremæ tamen negligentiæ fore credimus, id, quod natura nobis theſauri inſtar

conceſſit, formandum exteris relinquere, & ab iisdem duplo repetere. Reſpubl. Suecica non ita pridem iſtum defectum agnovit, & agnitum vicinorum nonnulli lugent. Ad facilitandum autem commerciorum uſum tria ſolent ſpectari (1) quæ liceant exportari, quæ non. Civitas nempe quibusdam rebus vel eget vel abundat, abundantium verò ſeu inutilium cum utilibus permutatio præcipui eſt momenti ad faciendum lucrum (2) quæ liceant importari, quæ non. Præterquam enim quod ſuperflui noxam civitatis ſalus reſpuat, ſic, quæ luxum ac pauperiem inducere videntur, procul à republ. arceſſenda ſunt (3) quæ faciant ad negotiationum commoditatem ac ſecuritatem. Unde ſummos rerum moderatores id intendere oportet, ut fluvios reddant navigabiles, mare à piratis, vias publicas à latronibus liberas. Hæc demum commerciorum curſum in tantum promovent, ut, ſi præſertim læſis in inſtanti juſtè ſubveniatur, diffidentiâ inter negociantes remotâ reſpub. rerum omnium habeat ſufficientiam. Ubi autem florent res populi, ibi eſt bonum regimen & imperantium felicitas in ſubditorum felicitate conſiſtit.

XXIV.

Cæterum cum illi, penes quos eſt ſummum imperium civile, ſubditorum quidem ſint gratiâ, (civiliter enim imperare eſt ſubditorum gratiâ eſſe, herili verò imperio uti, eſt uti inſtrumento quopiam vitæ ad proprium commodum, ſeu ſubditos non ipſorum, ſed ſui gratiâ habere,) nemo tamen niſi ratione planè deſtitutus aſſeverabit, imperantium commodum nullâ ex parte eſſe quærendum. Quod ſi mercenarii laborem fas eſt debitâ compenſare mercede, quidni tantillum ex bonis noſtris

ſtris detrahi nobis patiamur, quod cedat in ſalutem eorum, quos pro ſalute publicâ nihil non agere videmus? Ordo enim hic bono noſtro inſervit, & per poteſtates publicas ſinguli tranquillitatem conſequimur ac felicitatem *Grot. d. I. B. & P. l. 1. cap. 4. n. 4.* Unde notari meretur, qui ſint proventus, quæ tributa & qui horum habendorum modi. Breviter in imponendis tributis ad duo reſpici ſolet, ad perſonas & res; Utriusque diverſitas diverſam involvit exactionem. Namque certè hic; ſi usquam, adhibenda eſt Geometrica proportio: niſi paucos divites, & omnes ferè depauperatos, imò totam deperditam velis rempub. Eccleſiaſticos ut plurimum eximi ab hoc onere, Nobiles itidem quibusdam in locis ab experientiâ eſt, illi propter favorem ac reverentiam erga religionem, hic ut rebus periclitantibus & vitam & omnia fortunæ bona pro republ. exponere non dubitent. Quemadmodum verò tributa eo fine colliguntur, ut publico uſui deſerviant; ſic, quæ per luxum prodiguntur, ſubditis intolerabilia ſunt. Etenim cives, ſi exactam pecuniam prodigi videant per inertiam ac luxum, conviviis, ludis, venationibus & turpiſſimâ in ſycophantas & audulatores liberalitate, cumprimis ſi exactionum & tributorum tanta ſit enormitas, ut ferendo amplius non ſint, ſubditi nova moliri ac ſeditioſis ſeſe adjungere non detrectabunt, tantum abeſt ut præſenti faveant ſtatui. Id equidem negare non poſſumus, dominium imperii Civilis ſupereminens in res ſingulorum majus eſſe ad bonum commune, quàm dominorum ſingularium, & reipublicæ quemque ad uſus publicos magis obligari, quàm creditori *Grot. d. l. B. & P. l. 1. cap. 1. n. 6.* Sed hoc certè non ultra caſum neceſſitatis, cui

omninò

omninò est parendum, extendere fas erit. Salus enim populi & conservatio status suprema lex est. Proinde nisi tanta exstiterit necessitatis vis, aut si ea jam expiraverit, à tyrannide non erit alienum, eos deglubere, quos tondere debebant. Vectigalium eandem dixeris rationem. Propterea meminisse olim juvabit, si peregrinando ab Anglis, Batavis, Italis aliisque didiceris, quibus rebus sint vectigalia imponenda, quibus verò immunitates concedendæ, ne prohibitis iis, quibus carere non possumus, nec exportatis, quibus abundamus, tranquillitatem ac publicam felicitatem nostrâ ignorantiâ turbemus.

XXV.

Cultum sacrum quod attinet, vix dari quicquam in republicâ confidenter asserimus, quod multitudinem efficacius regat, quàm religionem, licet falsam & fictam. Imò major est ejus vis, quàm omnium armorum, ut etiam prætextûs persæpe suffecerit ad instituendam & conservandam rempublicam, ad suscipienda bella, sedandasque seditiones atque tumultus, asserente Machiavello *l. 1. de Rep. c. 13. La religion* (dit le Conseiller d' Estat) *est le ciment qui lie, & le vif argent, qui rassemble tous les membres de l' Estat en une parfaite union: & au contraire il ny a rien, qui desunisse tant un peuple, que la diversité d' opinions, ou usage de diverses ceremonies aú fait de la Religion.* Et verò non melius cognoscitur, quantum sit humanæ societatis vinculum, quàm ubi circa eandem disfidia sublatâ unitate oriuntur. Expirare enim ibi comperias nescio quo fato leges caritatis atque omnia societatis jura, comprobantibus id ipsum lanienâ Parisiensi & conjuratione pulverariâ in Angliâ. Unde certè peregrinantibus

non negligendum erit exterorum ſacra & cultus divini rationem perpendere, quantoque zelo potiſſimum diverſos â ſuâ religione oderint. Namque videmus homines Zelo fervidos majore ſæpe partium ſtudio diſceptare circa capita Religionis, quæ potius ex opinione probabili & intentione ſanctâ propter ordinem & Eccleſiæ politiam ſancita ſunt, quàm ut eſſenriam fidei ingredi aut ex fide eſſe dicas. Cæterum etiam ſi florentiſſimæ nonnunquam dentur reſpubl, in quibus diverſum ſit Religionis exercitium, cum tamen motus metuendi ſemper ſint, obſervandum omninò eſt, quâ ratione poteſtas ſumma, ad cujus curam pertinet curare ſacra, ne ſchismata in Eccleſiam introducantur, aut, ubi exorta fuerint, tempeſtivè iterum tollantur, iisdem medeatur. Plurimum Rev. Dn. Cellarius *in Polit. p. 266.* Etenim diverſa eſt ſchiſmatum tollendorum ratio: alia in ipsâ herbâ perire juvat, alia ſvadendo magis quàm ferro extinguuntur, alia diſſimulari expedit: quippe vim velle inferre conſcientiis, nihil aliud erit quàm ignem accendere in ipſo ſtatu, & producere malum, quòd coopertum tolerabilius extitiſſet, quàm detectum.

XXVI.

Ex his liquere arbitramur, quantum civilis Prudentiæ ſint collecturi, qui obſervatâ methodi hujus regulâ peregrinum inviſere orbem ſuſtineant. Nec dubitamus, quin plura ſub disquiſitionem in progreſſu ſint obventura, cum primùm duntaxat lapidem huic moli ſupponere intenderimus. Scilicet ſpectaſſe proderit aulas Principum; præſertim quando exterorum legati admittuntur; Judicia & curias, cum cauſæ perorantur;

orantur; & similiter Consistoria Ecclesiastica, Bibliothecas, Collegia, Palatia, Armaria, Navalia, Cellas & Horrea publica, locos excambios, Bursas, denique quidquid in locis est celebre aut memorabile. Verùm quod ab initio moneri merebatur, non negligere debet linguarum cognitionem, antequam iter suscipiatur. *Qui enim proficiscitur in partes exteras, prius quam in linguâ Gentis, quam adit, aliquos fecerit progressus, ad ludum Grammaticum vadit, non ad peregrinandum*, teste Bacone de Verulamio in Sermon. fid. p. 93. Sanè non major est molestia, quàm non intelligi cum interrogamus, cum interrogamur obstupere, quasi torpedo marina obtigerit. Ut prætereamus cætera incommoda, discrimina, ludibria, quæ linguæ ignorantiam comitari consueverunt; quod quæso instrumentum magis est idoneum ac aptum conciliandis amicitiis, privatis publicisque rebus tractandis, scriptis diversarum nationum intelligendis, quàm linguarum peritia? Et licet hisce potius instruendi, quàm omni ex parte instructi ad exteros commeemus, attamen si præsuppositam aliqualem earundem habeamus cognitionem, cum rebus verba & cum verbis rerum simul civilium prudentiam acquirere, adeoque dupliciter nobis prodesse possumus. Earum verò cumprimis Linguarum ratio est habenda, cum quibus reipublicæ nostræ frequentius commercium ac familiaritas intercedit. Quemadmodum enim propter hunc finem omnis suscipitur peregrinatio, ut statui nostro aliquando per nosmet ipsos benè sit: sic quæ destituitur linguarum necessario præsidio, non solum est inutilis, sed minus aptos etiam reddit ad subeunda reipublicæ munera, quæ potissimum respiciunt legationes & negocia

cum

cum exteris. Denique cardinem omnis prudentiæ peregrinatoriæ in hoc consistere peregrinator sibi firmiter persvadeat, ut nimirum consideret, quo eventu quodvis institutum apud exteros usurpetur. Si bono, forsan & tuæ reipublicæ aliquando expediet, cætera si sint paria: si malo, habes quod caveas, aut non temerè tuis svadeas.

XXVII.

Restat coronidis loco notare quædam peregrinationis vitia, & quæ fructum tanti laboris possint impedire. Quandoquidem verò judicio Hannibalis etiam Romani suos Hannibales haberent, adeoque ubivis terrarum viri virtutibus, fide moribusque insignes reperiantur, quorum consortium prudentiæ non contemnendam partem conferre queat peregrinanti, ad eas tamen provincias commeandum sana dictitat ratio, unde ornatior meliorque revertatur. Sic prisci Athenas, Ægyptum, indiam & quocunque rerum cognitione sese absolutiores evasuros sperarent, adibant. Barbaries igitur suis gentibus relinquenda & à cultoribus petendum, quod animum nostrum exsatiet. Par deinde est, removere omnium remorarum remoram, cæcum sui amorem; & in hujus locum substituere Socratis doctam ignorantiam, quâ nihil se scire professus solidam prudentiæ laudem ab hominibus non solùm sed etiam ab Oraculo consecutus est. Proficere enim cupiens si se jam profeciſse autumet, profectui moram & impedimentum vel maximum creabit. Eradicato verò hoc Philautiæ affectu, beatius & nullo adversante vento progredietur. Tum etiam pro instrumento instrumentorum ac gerendarum

darum rerum nervo agnoſcat reginam pecuniam: cujus rutionem ac modum niſi ab tnitio habuerit, ſeram in fundo parſimoniam, & ex nihilo nihil fieri cum ſuo malo dnprehendet. Nam græcari, decoquere, mutuo dare, ſide jubere ac nummos alienos paſcere, reditum faciunt claudicautem & ſpem parandæ prudentiæ irritam. Oportet denique peregrinatorem noſtrum laborum eſſe tolerantem minimique ſomni. Ne quod quidam de ſe ipſo jactitaſſe fertur, quod viginti annis nec Orientem nec Occidentem ſolem vidiſſet, nimis ſerò amicam illam inertiam lugere cogatur, ipſique, ut cum Homero finem huic diſcurſui imponamus, ſit.

Turpe foris manſiſſe diu vacuumque rediſſe.

SCilicet ex ſolis fruſtra Prudentia libris
Diſcitur; inque ſcholis temerè ſperatur, abuſu
Quod meliùs petitur. Facit Experientia cautum,
Aptarumq; magis rebus cum laude gerendis.
Hinc ſe proripiunt, Muſéi clauſtraq; rumpunt,
Qui ſapere anticipant; magnum mundique theatrum
Istrant, ſpectatum mores atque obvia multa:
Exemplo, quod Homerus habet, prudentis Vlyſis;
Non noſtrorum hominum: ratio quos nulla per Alpes,
Et per Apenuium; ſed conſiliarius error
Præcipites, agit; hâc vitiis plenosque reducit.
Nimirum ſancti hinc abeunt, redeuntq; ſceleſti,
At Feſcenninos vitam componere mores.
Docti, & jam ſoliti Gallorum in limite primo
Germanâ cum veſte fidem deponere priſcam.
Sic peregrinari mos eſt juvenique ſenique.

Aptè si saltet, si cautè digladietur,
Gesticulante manu leporinam dividat assam,
Et bellè quisquam nugetur; maxima laus est.
Plerique & celeri satagunt, adsvescere linguæ:.
Quam comitare solet levis inconstantia mentis
O cives, cives! quæ vos dementia cepit?
Artibus his poterit Respublicâ nulla juvari,
Nec privata domus quoque sarta & tecta manere.

Nobilibus, Brockdorfi, Atavis, satis ordine longo
Edite, flos juvenum, *queis Julia nostra superbit,*
Tu peregrinandi rectam jam cautius artem
Tradis & adscopulos, quos inconsulta juventus
Incidat, intendens digitum, Pharon exstruis altam,
Macte tuis istis plus quàm juvenilibus ausis!
Ex limo finxit te nobiliore Prometheus,
Ingenioque Tuo duplicatas addidit alas:
Alati *sicut* Tua *sunt* insignia pisces.
O age! perge tuis Gentilibus arte præire;
Si non marte potes: vel si potes, utraque junge.

Nam-

Namque duos *memini* è Majoribus *antè fuisse*
Detleffos *dictos, quorum cognominis es tu.*
Alter Bruxellam Dominum *comitatus* Adolphum,
Cæsaris in Caroli Quinti *se contulit aulam:*
Pro Gedano *factus Dux, bellum gesserat alter;*
A Stephano *motum* Batoreo, *Rege Lechorum.*
Hæc hæc insistas vestigia: parvus Iulus
Vt patris Æneæ latus olim ponè premebat.

Serius rogatus

ex tempore scribebam

CHR. WESELOFIUS.